

3592

15
5-16

3592

15
5-16

14 JUL 2009

Կարս 1 1930 Կոաղադրութեամբ

Գ. Եղիշյան

Հոգեկան Զեղբադիճակաւ

Յերեւան

Յերապ հիպոպ

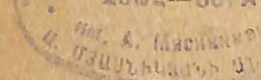
**ՀՈԳԵԿԱՆ ՅԵՆԹԱԳԻՏԱԿՑԱԿԱՆ ՅԵՐԵՎՈՒՅԹ
ՅԵՐԱԶ. ՀԻՊՆՈԶ**

ՀՈԳԵԿԱՆ ՅԵՆԹԱԳԻՏԱԿՑԱԿԱՆ ՅԵՐԵՎՈՒՅԹ

Նյարդային սիստեմի ամեն մի պրոցես գիտակցական յերե-
վոյթ չի տալիս, բայցի տյո՛ւ, ամեն մի գիտակցական յերեւոյթ
զսյություն ունենալուց հետո, մոռացութեան ե յենթարկւում,
բայց ամհետ չի կորչում հոգեկան կյանքի համար:

Գիտակցությունը կարելի յե նմանեցնել մի շրջագծւած,
սահմանագծւած դաշտի, վորի կենտրոնում գտնւում են ամենա-
պարզ գիտակցւող հոգեկան բովանդակությունները, այդ կենտրո-
նից մինչև սահմանագիծը յերած տարածութեան վրա գտնւում
են համեմատաբար ավելի թույլ պարզությամբ գիտակցւող բովան-
դակությունները, սահմանագծի մոտ և նրա վրա գտնւում են
հազիվ հազ գիտակցւողները, իսկ սահմանագծից այն կողմը
անգիտակից, յենթագիտակից հոգեկան վիճակներն են տեղավոր-
ւած: Գիտակցությունը, հոգեկան ապրումներն այսպիսի տարա-
ժական ստորաբաժանումներ չունեն, ինդիքը պատկերավոր
դարձնելու համար միայն դիմում ենք այս որինակին: Գիտակցու-
թեան սահմանագծից այն կողմը յեղած յենթագիտակից ապրում-
ների ուսումնասիրութեան վրա հին հոգեբանությունն առանձին
ուշադրություն չի դարձրել, թեև, ինչպես հիմա պարզւում է,
ամեն մի մարդ ունի ժառանգական տենդենցներ, ձեռք բերուի
հմտությունների, հիշողութեան և յլ բովանդակությունների
հսկայական յենթագիտակից մի պահետ, վոր մեծ ազդեցութեան
և թողնում մարդու վարմունքի և գիտակցութեան վրա: Յենթա-
գիտակիցը մի տեսակ զաղանի ձեռք է, վորն ազդում, ձեռվո-
րում է մեր վարմունքը, թեև մենք այդ յենթագիտակցի մասին
պարզ պատկերացում չունենք:

Մարքսիստական հոգեբանութեան ներկայացուցիչներէց մե-
կի—Լ. Ջեմսոնի կարծիքով՝ յենթագիտակցի հսկայական դերը
մարդկային գործերի մեջ և բնավորութեան կազմակերպման

15579-57

ինդրում, նրա հսկայական նշանակությունն իբրև պրոպագանդիստ ֆակտոր, նոր հոգեբանություն հատուկ հայտնաբերություններն են»:

Դրա համար ել նա ճիշտ է համարում հոգեբաններից մեկի այն կարծիքը, թե մարդու պոսիտիվիստական նման է ջրային սառցաբեռների, վորի 1/8-դական մասը ջրի տակն է (յենթադիտակցի իմաստով), իսկ 1/8-դական մասը ջրի յերեսին (գիտակցի իմաստով):

Անցնենք այն փաստերին, վորոնք անկասկած են դարձնում յենթադիտակցի գոյությունը:

1. Ներկայի ապրումները, մի վորոշ ժամանակ անցնելուց հետո, մոռացվում են, շատ կարճ կամ յերկար ժամանակ մոռացված մնալուց հետո, կարող են նորից վերադարձվել, վերապրվել, նշանակում է, մոռացված հոգեկան վիճակները շարունակել են իրենց գոյությունը փոփոխված վիճակով. այդ փոփոխված վիճակին անվանում են յենթադիտակցի վիճակ, ուրեմն այժմ անմիջապես չօգտագործվող հոգեկան վիճակները (հիշողական) կազմում են յենթադիտակցի պահեստը:

2. Լինում են դեպքեր, յերբ մեր մեջ այնպիսի մտքեր և դեդոլություններ են առաջանում ըմբռնումների ժամանակ, վորոնց ծագման և ձևակերպման մասին պարզ պատկերացում չունենք: Տեսնում եմ մի մարդու, վորի հետ շատ կարճատև գրույց ունենալուց հետո, յեղբայրացնում եմ, վոր նա շատ անողորմարդ է, թեև նա սիրալիր, քաղաքավորի և խելացի յե: Ի՞նչն է պատճառը: Հալանորեն նրա միմիկան, շարժումները, բառերն արտասանելու յեղանակը, վորոնց վրա առանձին ուշադրություն չեմ դարձրել, տպավորություն են թողել իմ յենթադիտակցի սփերայի վրա, վոր և նպաստել է այդպիսի կարծիք կազմելուն:

Ապացիքացիայի մասին խոսելիս, ապացիք, վոր նոր ըմբռնումները հարստանում, վերամշակվում են հին փորձի ուղեթիվով, բայց այդ հին փորձի տարրերը մշտապես պարզ չեն գիտակցվում, այդ սինթեզի ժամանակ մենք դգում ենք, վոր առարկան այժմ ըմբռնում ենք ավելի ճոխացած ձևով, բայց պարզ չենք պատկերացնում, թե անցյալ փորձի վոր տարրերն են վորոշակի աղղում մեր ըմբռնման վրա, այդ տարրերի սինթեզը տեղի յե ունենում յենթադիտակցի կերպով և մեզ գիտակցելի յե դառնում միմիայն հետևյալները:

Մեզ մի առարկա ծանոթ է թվում, յերբ և ուր, ինչ պայմանների մեջ ենք տեսել, չգիտենք, մոռացել ենք, բայց և այն

պես առարկան մեզ ծանոթ է թվում: Ծանոթության դպացմունքը յենթադիտակցի մտապատկերների ու նրանց գուգորդումների հետեանքն է գիտակցության մեջ:

3. Մի խնդրով է դրադված մեր միտքը, մտածում եմք մի հարցի մասին, հանկարծ մեզ համար անհասկանալի պատճառներով մի յեղբայրացության ենք գալիս, թե ինչու այդ, և վոչ մի ուրիշ յեղբայրացության յեկանք, չգիտենք, գուգորդման ինչ տեսակ ողակների վրայով հասանք այդ յեղբին, նույնպես չգիտենք: Պատճառն են յեղել այն յենթադիտակցի ապրումների գուգորդումները, վորոնք տեղի են ունենում մտածման պրոցեսի ժամանակ, բայց մենք պարզ չենք գիտակցում, գիտակցում ենք միմիայն դրանց տված հետեանքը, վորն է մտքի յեղբայրացությունը:

Մի գեկուցում կամ դասախոսություն կարգալիս մտքի բոլոր ողակները պարզորոշ չեն կապակցվում գիտակցության մեջ, մեզ հայտնի յե միայն մեր ընդհանուր մտադրությունը, իր հիմնական ստորաբաժանումներով, մնացած մտքերը, մանրամասնությունները, նուրբ անցումները տեղի յեն ունենում, մի տեսակ իրենք իրենց, առանց մեր կամքի և ցանկություն, կարճես նրանք մեր գիտակցության հետեը կաուուցվում, մշակվում են և մի անտեսանելի ձևով միջոցով հրվում են դեպի մեր գիտակցությունը. մեր պոսիտիվիստ կարելի յե յերկու հարկանի տան նրանեցնել, վորի ներքին և թե վերին հարկում աշխատանք է տեղի ունենում, յեթե յերկու տեղի աշխատանքների մեջ համաշխիություն կա, հետեանքը լինում է տրամադրանական ճիշտ մրավորությունը՝ իր գործնական հետեանքներով:

4. Յերեկոյան դրադված ենք մի խնդրով, խնդիր չենք կարողանում վճուել. առավոտյան, յերբ վեր ենք կենում, խնդիրն արդեն վնված է, նշանակում է գիշերը, քեի ժամանակ, խնդիրը յենթադիտակցի մշակման և յենթարկվել:

5. Ստեղծագործությունը, մանավանդ գեղարվեստականը, յենթակա յե յենթադիտակցի վերամշակման, այս բանը հաստատում են շատ անվանի գեղարվեստագետներ, վորոնց կարծիքով ստեղծագործությունը հեղեղի պես մի յերեույթ է, և տեղի յե ունենում մեր կամքից անկախ. յենթադիտակցի հոգեկան կյունը մի տեսակ ներս և խուժում դեպի գիտակցությունը և նրանում մի ամբողջ հեղափոխություն առաջ բերում: Վոր այդ պրոցեսի մեջ գիտակցությունը դեր ունի, դա անկասկած է (տես յերեակա-

յություն առաջադրութեանը), բայց վոր յենթագիտակցի դերը
ևս հսկայական է, այդ ևս կասկած չի վերցնում:

6. Յենթագիտակիցը հսկայական չափերով ազդում է մեր ա-
րարքների և վարմունքների վրա: Ժառանգական տվյալները և սո-
ցիալական փորձը մարդու մեջ առաջացնում են մտքերի, գիտա-
գիտական փորձը մարդու մեջ առաջացնում են մտքերի, գիտա-
մունքների և բնազդների վորոշ կոմպլեքսներ, վորոնք հարկադր-
քում են մարդու վորոշ տեսակ արարքներ կատարելու: Այդ կոմպ-
լեքսները միշտ ևլ մարդու գիտակցութեան մեջ չեն լինում, այլ
ծածկված են միտում յենթագիտակցի մեջ, յեթե մանավանդ այդ
կոմպլեքսներն իրենց բովանդակութեամբ ամօթարեր են անհատի
համար: Յենթագիտակցի մեջ խորասուզված կոմպլեքսները հան-
դիստ չեն միտում, այլ դանազան յեղանակներով ազդում են գի-
տակցութեան վրա:

ա) Յենթագիտակից, ամօթարեր այդ կոմպլեքսները, յերբ
սկսում են ազդել մեր դեմքերի և ուրիշների կողմից նկատելի ա-
րարքների վրա: մենք մեր արարքներն արդարացնելու համար
գիտակցութեան մեջ հորինում ենք անտրամաբանական, անճիշտ
հիմունքներ՝ դրանով բավարարելու մեզ և ուրիշներին, և շատ
հաճախ մենք բոլորովին հալաւատացած ենք, վոր այս հիմունքները
մեր անկեղծ համոզումներից են առաջացել, բայց յեթե ինքնելու
մեզ և մեր արարքների իսկական դրդապատճառներն անկեղծ ան-
խիցի յենթարկենք, կնկատենք, վոր հիմքը դրված է յենթագիտակ-
ցի մեջ յեղող եզոյխատական, շատ անգամ ամօթարեր մտքերի
կամ բնազդների կոմպլեքսների վրա: Որինակ՝ մեկը կնատայց է
խոսելիս այնպես և ցույց տալիս, թե դա հետեանք է կանանց հո-
ղերանութեան ճիշտ ուսումնասիրութեան, այն ինչ, իսկական
պատճառն անհաղոյ սերն է յեղել: եզոյխատական շահերը թայֆու-
յի անդամին հարկադրում են իր արարքները համար արդարացու-
յի և պատվաբեր հիմունքներ վորոնելու, թեև այդ բոլորի հի-
մունքում դրված է յենթագիտակցի մեջ յեղող եզոյխատական շա-
հեր: Արարքները արամաբանական և արդարացուցիչ դարձնելու
այս յերեւույթը կոչվում է ռացիոնալիզացիայի պրոցես:

բ) Մարդու մեջ գոյութուն ունեցող իրար հակադիր կոմպ-
լեքսների մեջ հաշտութեան և մտնում նաև դիսսոցիացիայի մե-
ջոյ, նույն մարդու մեջ իրար հակադիր կոմպլեքսները գիտակ-
ցութեան մեջ իրար հետ չփման մեջ չեն մտնում, իրար դեմ չի
պայքարում, կարծես հոգեկանը յերկու իրարից ջոկ մասերի մ-
բաժանվել, վորոնք իրար նեղութեան չեն տալիս: որ՝ կրոնական
հավատը և բնագիտական փաստերը, հեղափոխական աշխարհ-

հայացքը և մեղանական կենսաձևը կարող են վորոշ տիպի մարդու
մեջ կողք կողքի լինել, առանց իրար խանգարելու, կարծես նրանք
այդ մարդու գիտակցութեան դաշտի մեջ իրար չեն հանդիպում:

գ) Յերբ կոմպլեքսների հակամարտութեանը շատ է ուժեղ,
այդ դեպքում կամպլեքսներից մեկը մյուսին գիտակցութեանից
հեռու է մղում դեպի յենթագիտակիցը, այս դեպքում անհատը, մի
վորոշ ժամանակ դոնե, հոգեկան խաղաղութեան և ձեռք բերում
նրանով, վոր հրաժարվում է հաշի նստել իրեն համար անդուր
փաստերի հետ:

դ) Շատ անգամ հետ մղված, յենթագիտակցի շրջանը մղված
կոմպլեքսը առիթ է դառնում այլ բնույթի արարքների. նա զար-
տալի մանապարհներով արտահայտութեան և գտնում, կարծես
բուն պատճառը ծածկելու համար: Վշտաւ մարդը հաճախ հո-
նաքներ է անում. կովից վախեցող գինվորը վորեւորված յերգում
է: Այս յերեւույթը կոչվում է ինվերզիա:

Հաճախ մարդ իր ստորյա կյանքի մեջ այնպիսի արարքներ է
կատարում, վորոնց առաջանալու մասին ինքը և վո՜չ մի պարզ
պատկերացում չունի, բացատրել արարքի պատճառը ինքը չի կո-
րող: Այդ բոլորի պատճառը յենթագիտակից բնազդները, եմոցա-
ներն ու սովորութեաններն են:

7. Յենթագիտակցի դերն առանձնապես ցայտուն կերպով
պարզվում է հոգեկան անկոմպլեքս յերեւույթներն ուսումնասիրե-
լիս: Հիպնոզի կամ գիտակցութեան եպիլեպտիկ մթադնման ժա-
մանակ անհատն ունենում է այնպիսի գիտակցական ապրումներ,
կատարում այնպիսի բարդ արարքներ, վորոնց մասին նա պարզ
պատկերացում չունի, նորմալ ժամանակ չի հիշում, ինչ է արել
պատկերացում չունի, նորմալ ժամանակ չի հիշում, ինչ է արել
և ինչ է կատարել: Յենթագիտակից ապրումների շնորհիվ նույն ան-
հատի մեջ առաջանում է յերկու յեսի գիտակցութեանը. այս դեպ-
քում նույն անհատի մեջ յերկու և նույնիսկ ավելի յեսեր են ապ-
րում: Հյուսիսային Ամերիկայի փոքր քաղաքներից մեկում ապ-
րում էր մի մարդ, վորն աթիիստ էր, ուժեղ արեւահարութեանից
հետո, գիտակցութեան խանգարումն և առաջանում և նա պատնում
է հավատացյալ և մի նոր ազանդի թափառական բարոյիչ: 1887

թ. հունվարի 17-ին այդ մարդն անհայտանում է իր հայրենի քա-
ղաքից և հայտնվում է մի այլ քաղաքում, մի այլ անունով, նա իր
անցյալի մասին համարյա հիշողութեան չունի, այդ քաղաքում
խանութ է բանում և գրազվում առևտրով: Նույն թվի մարտի
17-ին, այսինքն ճիշտ 2 ամիս հետո, առավոտյան, հրացանի ճալ-

թիւնի պատճառով, արթնանում է և չի հասկանում, թե ինքն ուր է գտնվում. չըջարպտն իրեն ոտար է թվում, դարմանում է, թե ինչու իրեն այլ անունով են կոչում, մոռացած է լինում վերջին յերկու ամսվա կյանքը: Հոգեբան Վ. Ջեյմսը նրան հիպնոզի յե յենթարկում, վորի ժամանակ նա պատմում է վերջին յերկու ամսվա կյանքի մասին, նշանակում է, նրա յենթադիտակցության մէջ կային այդ ապրումները. այս նույն անհատը յերկու յեսի ապրումն է ունեցել իրար հաջորդող ժամանակների մէջ:

Իայց լինում են դեպքեր, յերբ նույն մարդու մէջ նույն ժամանակին լինում են յերկու կամ ավելի յեսեր, այդ յերեւոյթի պարզ նկատելի յե դիվանագրության ժամանակ: Մարդ յենթադրում է թե իր մէջ ապրում է արադադ, սատանա, աղվես, դե, բարձր վոգի և նույնիսկ դիտե, թե մարմնի վոր մասի մէջն է ապրում այդ յերկրորդ յեսը: Այդ յերկրորդ յեսը ջոկ ձայն, ջոկ ձեռադիր, ջոկ վարվելակերպ ունի: Յերբեմն յեսերից մեկը խոսում է, իսկ մյուսը՝ դրում նույն ժամանակ: Նորմալ անձնավորության մէջ յեզոզ նոր յեսը կառուցվում է յենթադիտակցի մատերիայից. յենթադիտակցի թույլ, ցրել, աննկատ բովանդակութունները կազմում են ասոցիացիայի շղթաներ և իրենց վրա գրավում դիտակցի ուշադրութունը, բայց այն նոր կառուցված յեսն բնդհանրապես անկատար է, հենց դրանով է բացատրվում դիվանագրութիւնի արտահայտութիւնների հոսունութիւնը, կտրուածութիւնը, թոխքաւորութիւնը, ինչպես և վորոշ մտքերի ու իդեաների տեւականութիւնը, (պերսեւերացիա). նոր յեսի անկանոն արտահայտութիւններն արդեւակման չեն յենթարկվում: Վորովհետեւ յերկրորդ յեսի ժամանակ լուսավորվում են ուղեղի այլ յերտերը, վորոնք մինչ այդ թույլ են աշխատելիս յեղել, դրա համար ել դիտակցության մէջ արթնանում են այնպիսի բովանդակութիւններ, վորոնք շատ վաղուցվանից մոռացված են յեղել բոլորովին: Ութեղանում է նաև զգայարանների գործունեյութիւնը:

8. Գիտակցի և յենթադիտակցի շփման սահմանների հարցը բովանդակին պարզ լուսարանում է Ջեյմսի որերառնենքի տեսութիւն շնորհիւ:

Յենթադրենք թե մի մոռացված անուն ենք ուզում մտարեւել. մտարեւումը դիտակցական մի ուրույն պրոցես է, նրա մէջ կա մի ինչ վոր պակասի, բացի զգայութիւն, վորը շատ ութեղ է զգացվում: Մեր մէջ մոռացված անունն ակնարկող մի բան է առաջ գալիս, վորը մեզ տանում է վորոշ ուղղութիւն: Յեթե մեզ

վորոշ անուններ են տաւմ, այդ բացի, պակասի ուրույն բնույթի արտահայտում, զգում ենք, վոր դրանք մեր վորոնածը չեն, այդ անունները չեն համապատասխանում բացի, պակասի բնույթին. մեկ մոռացված անվան բացը մի ուրիշ մոռացված անվան բացին չի նմանում: Յերկու մոռացված տարբեր անուններ (Արամ, Աթենիկ) վորոնելիս իմ դիտակցութիւն մէջ յերկու բոլորովին տարբեր պրոցես և կատարվում, յերկու անվան պակասի զգայութիւն իրարից տարբեր են, թեև անուն չունեն: Պակասի կամ բացի զգայութիւնը լիովին տարբեր է զգայութիւն պակասելուց կամ բացակայելուց: Դա մի ինտենսիվ զգայութիւն է: Կարող ենք մտապահւած լինենք մոռացած բառի միայն ութեղ (հնչյունները մոռացված են) կամ առաջին տաւը, կամ վանկը, վորը չի հիշեցնում ամբողջ բաւը: Ի՞նչ հոգեկան վիճակ է մի բան ասելու մտադրութիւնը. դա մի բոլորովին վորոշ մտադրութիւն է, տարբեր բոլոր մյուս մտադրութիւններից. դա դիտակցութիւն մի այնպիսի ուրույն վիճակ է, վորի մէջ չկան բառերի ու առարկաների զգայական պատկերներ: Մի փոքր հետո դիտակցութիւն մէջ բառեր ու պատկերներ հանդես կգան, նախկին մտադրութիւն իսկույն չըքանում է, իսկ յերբ մոռածման արտահայտութիւն համար բառեր են յերեան գալիս, մեր միտքը ընտրում է պատշաճները և մերժում անհամապատասխանները: Գիտակցութիւն այն նախկին վիճակին «այս կամ այն ինչ բան ասելու մտադրութիւն»՝ անունը կարելի յե տալ: Հոգեկան կյանքի մի յերրորդը հենց այդպիսի մոռածական սկզբնական ուղեղածերից են կազմված, վորոնք դեռ բառերի ձև չեն ստացել: Ինչպես է, վոր մեկը մի անձանոթ բան տալին անպամ կարողալիս, կարողանում է իր արտասանութիւնը ճիշտ արտահայտութիւն տալ: Պատճառն այն է, վոր առաջին նախադասութիւնը կարողալիս նա մի աղոտ պատկեր և տանում յերկրորդ նախադասութիւն գեթ ձևի մասին, վոր միանում է այժմ կարգացվող տառին կամ բառերին և հնարավորութիւն ըստեղծում, վոր ճիշտ արտասանվեն: Այս տեսակ արտասանութիւնը համարյա միշտ կախված է քերականական շարադասութիւնից: Յերբ կարգում ենք «վոչ ավելի»՝ ապա սպասում ենք «բանի», յեթե կարգում են «թեպետ», դիտենք, վոր հետո գալու յե «բայցը», «սակայնը», «բայց և այնպես»: Գալիք բառական և քերականական ձևի նախադասութիւնն այնքան հաստատ ու անվրեպ է, վոր դրքի միտքը հասկացող ընթերցողն անգամ կարգում է վերին աստիճանի արտահայտիչ և մտալի ձայնով:

Հոգեբանությունը պետք է ուղարկվի իր գործի գիտակցության այս վոչ պայծառ յերևույթների վրա և ըստ արժանիության գնահատի դրանց դերը մարդկանց կյանքում: Մենք չենք ըմբռնում միայն պայծառ պատկերներ, առարկաների միայն որակներով հատկությունները, այլ ըմբռնում ենք նաև այդ պատկերների հարաբերությունները:

Մեր գիտակցության մեջ յուրաքանչյուր պատկեր իր շուրջը հոսող ջրի զանգվածի մեջ է ընկնում (պատկերավոր արտահայտություն է) և սահում է դրանում: Նրա հետ կապված է թե մոտիկ, թե հեռավոր բոլոր չըջակա հարաբերությունների գիտակցությունը, այն շարժությունների մարդ արձագանքը, վորոնց հետևանքով է այդ պատկերը ծագել, այլև այն արդյունքների սաղմնավորվող գիտակցությունը, վոր ինքն է առաջացնելու: Հոգեկան պատկերի նշանակությունն ու արժեքը կախված է հենց այդ լրացումներից, մաքի դրան չըջակա և ընթացակից միջախառն չըջակա պատկից, կամ ավելի ճիշտ կլինի ասել, այդ միջախառն չըջակա արժեքով պատկերի հետ մի ամբողջություն է կապված: Ծիշտ է, այդ միջախառն չըջակա պատկերը թողնում է այնպես, ինչպես նա առաջ կար, բայց նրան հաղորդում է նոր նշանակություն և թարմ յերանգ:

Հարաբերությունների այդ գիտակցությունը, վորը մանրամասնությունների ձևով ընթացակցում է ավյալ պատկերին, անվանում ենք որոշումներ:

Ձեռքի շնչունած այս որոշումները բոլորովին անգիտակից յերևույթներ չեն, բայց լրիվ, պարզ գիտակցված յերևույթներ են չեն, նրանք կիտախաղար, կիտազիտակից, հաղվ գիտակցության դաշտի ոահմաններին համող ապրումներ են, վորոնք սակայն, ինչպես տեսանք, հսկայական նշանակություն ունեն հոգեկան կյանքը հարստացնելու տեսակետից: Դրանք գտնվում են գիտակցականի և յենթագիտակցականի իրար անցնելու սահմանագծի վրա:

9. Այժմ հարց է արթնանում, թե յենթագիտակցականն արդյոք հոգեկան յերևույթ է միայն, թե գիտակցության չեմքի այն մյուս կողմը յեզող, թե՞ նա հոգեկանից բոլորովին տարբեր մի յերևույթ է: Կան հոգեբաններ, վորոնք յենթագիտակից յերևույթներն ուսումնասիրության առարկա չեն դարձնում, վորովհետև նրանց հոգեկան յերևույթներ չեն համարում, այլ միմիայն ֆի-

զիոլոգիական պրոցեսներ, վորոնք հոգեկան գիտակցական կյանք չեն տալիս:

Մինչև այժմ ասածներից տեսանք, թե վորքան մեծ նշանակություն ունի յենթագիտակիցը գիտակցականի համար, ինչպես նա միախառնվում է վերջինիս հետ, ինչպես այդ յերևույթը կողմերը հյուսվում են իրար հետ: Յեթե դրանց ընդթի մեջ հարադատություն, մոտություն չլինի, անհնար կլինի նրանց փոխադրություն:

Իրար նման լինելով հանդերձ, դրանք տարբերվում են իրարից՝ ա) Գիտակցական յերևույթը ուղարկված յառարկա յե, գիտակցվում է իրեն այժմս մեզնից, մեր յեսից գիտակցվող յերևույթ, յենթագիտակիցն ուղարկված յառարկա չի դառնում, նա մեր յեսից ներկայում պարզորոշ գիտակցվող բովանդակություն չի, վոչ թե ակտուալ, այլ պոտենցիալ գիտակցություն է, վորն ուղղակի, աննկատ ճանապարհներով ազդում է գիտակցություն չի նա վոչ թե ակտուալ, այլ պոտենցիալ գիտակցություն է, այս յերևույթ տարբերների մեջ վորակական վորոշ տարբերություն են մտցնում, բայց դրանով դրանք գիտախառն հակադիր յերևույթներ չեն դառնում. զգացմունքը և մտապատկերն իրարից վորակապես տարբեր են, բայց յերևույթն էլ գիտակցական յերևույթներ են: Գիտակցականը և յենթագիտակցականը վորակապես տարբեր են, բայց յերևույթն էլ հոգեկան (պոիսիկական) ապրումներ են:

բ) Գիտակցական ապրումներն ընդհատական են, ապրվում են, հետո մոռացվում, նորից արթնանում, նորից մոռացվում, այն ինչ յենթագիտակիցն անընդհատ է, բովանդակությունները յերևույթ ժամանակ, տասնամյակներ շարունակ մնում են, տներացքնի ժամանակ անդամ չի դադարում յենթագիտակից աշխատանքը: Գիտակցական կյանքն ավելի քիչ բազմազանություն, ավելի քիչ հարատևություն ունի, քան յենթագիտակցականը, վորի մեջ տեղավորված է մեր անցյալի ամբողջ վործը:

գ) Մակայն յենթագիտակից պրոցեսներն այնպիսի կոպիտախաղար, այնպիսի կարգավորման չեն յենթակա, ինչպես գիտակցականները: Գիտակցականը հոգեկան կյանքի ավելի բարձր լադման կետն է, ուր կառուցվում են նոր ըմբռումներ, մաքեր, ստեղծվում նոր կոմբինացիաներ: Գիտակցությունը տալիս է հոգեկան ավելի պայծառ, ուժեղ և կոորդինացիայի յենթարկված բովանդակություններ:

Յերբ մեկի մոտ թուլանում է գիտակցական կյանքը (աննորմալ յերեույթներ), յենթագիտակիցն առաջնակարգ դեր է ունենում, այդ դեպքում գիտակցությունը չի յենթարկվում փոքր նպատակի, տրամաբանական որոնքներին, քայքայվում է գիտակցության միացվածությունը (объединенность) մտալու աշխատանքը մի վորոշ հունի մեջ չի մտնում: Հասուն նորմալ մարդու մոտ գիտակցությունը ղեկավար դեր ունի, նա իր կողմից ազդում է յենթագիտակցականի վրա, խնդիրներ է դնում և շատ անգամ թողնում, վոր յենթագիտակիցն աննկատ կերպով աշխատի այդ հարցերի վրա:

Այս յերեու կողմերը փոխադարձ ազդում են իրար վրա:

Յ Ե Ր Ա Զ

Յերազր գիտակցական գործողություն է քնի ժամանակ: Յերազրն իրեն աշխուս է զգում, ինչպես արթուն ժամանակ: Մարդ յերազում է այն դեպքում, յերբ նրա ուղեղին հասնում են ներքին կամ արտաքին գրգիռները, կամ վերարտադրվում են ուղեղի հին գրգիռները: Արտից, թոքերից, ստամոքսից և այլ որդաններից յեկող ներքին գրգիռները (մանավանդ, յեթե որդանները հիվանդագին վիճակի մեջ են) հասնելով ուղեղին՝ բազմադան յերազների առաջացման առիթ են դառնում:

Արտաքին գրգիռները ևս զգայարանների միջոցով հասնելով ուղեղին, նույնպես զանազան յերազների արթնացման պատճառ են դառնում, այս յերեույթը ապացուցված է Էքսպերիմենտալ ճանապարհով, ինչպես հետո կտեսնենք: Նորմալ գիտակցական ապրումների (արթուն ժամանակվա) և յերազների արթնացման Ֆիզիոլոգիական մեխանիզմը նույնն է, տարբերությունը նրանումն է, վոր չնչին գրգիռը յերազի դեպքում մեծ հետևանքներ է տալիս: Ինչին ձայնը յերազում թնդանութի դարկ է դառնում, քնածի յերեսին ընկնող մի քանի կաթիլ Լուրը դառնում է հորդ անձրեւ և փոթորիկ թվացող յերազ և այլն: Հոգեբանական ապրումի տեսակետից յերազի և արթուն ժամանակվա գիտակցական բովանդակությունները տարբերվում են նրանով, վոր յերազի ապրումները լինում են անբնական չափերով, տարորինակ, թոհչքավոր իրենց հաջորդականության մեջ, հաճախ աղաւտագրված տրամաբանական մտա-
ճողության կոնարկից. վերհիշված կամ յերակակայության մտա-
պատկերները յերազողի համար դառնում են ուսայ, իրական ազ-
քումներ. պեսք է ավելացնել սակայն, վոր յերազի մեջ պատա-
հում են նաև տրամաբանորեն կապակցված գիտակցական բովան-
դակություններ:

Ինչ է տեղի ունենում գլխուղեղի մեջ յերազ տեսնելիս: Քնի ժամանակ արգանիզմը հանգստանում է, ցերեկը տեղի ունեցած մեծ քայքայմանը հաջորդում է գիշերվա վերակառուցման և ու-
ժերի հավաքման շրջանը: Մարսողության, արյան շրջանառության

և չնշառութեան որդաններն աշխատում են թեև, բայց համեմատաբար ավելի թույլ, ամենից շատ հանգստանում է նյարդային սխառմը, մանավանդ գլխուղեղը: Քունն ուղեղին տորմողված վիճակի մեջ է դնում, բայց իրապես այդ արգելակված վիճակը լրիվ չի լինում, ուղեղի այս կամ այն մասը մասնակի արթուն վիճակի մեջ է լինում: Ինչպես ուժեղ գրգիռները պատճառով մարդ արթնանում է այնպես եւ վորոշ գրգիռները պատճառով մասնակի, թույլ չափով արթնացման են յենթարկվում ուղեղի այս կամ այն մասի բջիջները: Քունը և յերազը նման վիճակներ չեն: Քունը հանգստի վիճակ է, իսկ յերազը մասնակի արթնութեան, քնի ժամանակ գերակշռում է հանգստի, ասիմիլացիայի, րեստիտուցիայի (վերականգնման) պրոցեսը, իսկ յերազի ժամանակ՝ դիսսիմիլացիայի, քայքայման կամ ծախսման պրոցեսը: Յերազը նման է արթնութեան վիճակին, բայց մասնակի (պարզիկով) արթուն վիճակ է, վորովհետև յերազի ժամանակ ամբողջ ուղեղը չէ արթուն, այլ նրա այս կամ այն մասը, կամ մասերը:

Քանի վոր յերազի ժամանակ չի աշխատում ամբողջ ուղեղը և նրա հենց արթուն մասերի բջիջների գրգռականութեան աստիճանը թույլ է, քանի վոր յերազի ժամանակ մարդի դուրսդման պատհասի բոլոր ողակները միասնաբար չեն աշխատում, դրա համար եւ յերազի մեջ մտադատկիւրների կառուցումը և նրանց կապակցութեանները տեղի չեն ունենում այնպես կարգավորված, ինչպես արթուն ժամանակ: Յերազի ժամանակ պակասում է արքուն ժամանակվա քննադատական կանխարը. միտքը անկարգ, անկանոն ձև է ընդունում, վորովհետև դուրսդման ճանապարհների ջոկ կայանների գրգռականութեանը փոխված է այնպես, ինչպես արթուն ժամանակ. յերբ վորդնուղեղի բջիջների գրգռականութեանը անկանոն փոխվում է, մարդու քայլվածքն անկանոն է դառնում: Նույն պատճառներով փոխվում են յերազի մեջ տարածութեանները, չափերն ու մեծութեանները, վորով յերազները մեծ մասամբ դառնում են անբնական և ֆանտաստիկ: Յերազն իր հոգեբանական բնույթով նման է իլլյուզիային, հալյուցինացիային և պատիվ յերեվակայութեանը: Թեև քիչ, բայց և այնպես յերազի ժամանակ ինքնաճեմ են նաև կարգավորված մտքեր ու մտադատկերներ, յերազի մեջ պատահում է, վոր մարդ մի դժվար խնդիր վճռի, բանասերգութեան հորինի, բնագիտական գյուտ անի և այլն, յեթե միայն այդ անհատն արթուն ժամանակ դարգիւլ է այդ հարցերով, այդ կախված է նրանից, թե ուղեղի վոր մասերն են գրգռված և ինչ չափերով: Քնի ժամանակ չի դադարում գիտակցութեան գոր-

ծունեյութեանը. այսպեղ յենթադիտակից ազդակները չնորհիվ գործում են տրամարանական մտածողութեան և ստեղծագործական յերեվակայութեան Փունեցիաները՝ առաջացնելով պատկերավոր գիտակցական բովանդակութեաններ: Յերազը տարրիական յերեւոյթ չէ, նա գիտակցական մի պրոցես է և պետք է վերլուծվի, ուսումնասիրվի և բացատրվի այն սկզբունքներով, վորոնց ոգնութեամբ ուսումնասիրվում են արթուն ժամանակվա գիտակցական գործողութեանները, վորովհետև յերազը ուղեղի մասնակի արթուն վիճակի հետևանքն է:

Վոմանք կարծում են, վոր յերազի ժամանակ հակայական քանակի մտադատկերներ են իրար հաջորդում, ամենամեծ և արտակարգ արագութեամբ. այդ կարծիքը ճիշտ չէ, վորոճերը ցույց են տվել, վոր յերազի ժամանակ յեղող մտադատկերների իրար հաջորդելն ավելի արագ չի կատարվում, քան արքուն ժամանակ. յերբեմն սակայն յերազի մտադատկերների հոսանքը արագանում է սովորականից ավելի, այնպես, ինչպես այդ տեղի յե ունենում արթուն ժամանակ, յերբ մարդ վտանդի կամ եմոցիոնալ վիճակի մեջ է:

Ասացինք, վոր յերազը մասնակի արթնութեան յերեվոյթ է, բայց բնախոսորեն նա տարբերվում է արթնութեանից նրանով, վոր յերազի ժամանակ մարմինը ընդհանրապես շարժման վիճակի մեջ չէ, այլ հանգիստ, թեև յերազի մեջ ման ենք գալիս, թռչում, ցատկում, վազում ենք և այլն: Ինչպե՞ս է բացատրվում այս յերեվոյթը: Շարժման մտապատկերներից դուրս յեկող գրգիռներն այնքան թույլ են, վոր չեն կարող ուղեղի շարժման կենտրոնը գործի դնել, կամ թե չէ, շարժման կենտրոնի գրգռականութեանն այնքան թույլ է, այնպես է տորմոցի յենթարկված, վոր մտապատկերների հետ կապված գրգիռները կանդ են առնում նրա առաջ և չեն ներգործում նրա վրա:

Բայց կան դեպքեր, յերբ շարժման կենտրոնի գրգռվածութեանը նկատելի յե մանավանդ յերեվանների մոտ, նրանք յերազի ժամանակ նկատելի շարժումներ են կատարում: Հասուն մարդն ևս յերազի մեջ մարմնի դիրքի դանազան փոփոխութեաններ և կատարում: Շատ հաճախ քնածի գեմքին նայելով վոր միայն կարելի յե վորոշել, վոր նա յերազի մեջ է, այլ կարելի յե նաև իմանալ, թե նա հաճելի, թե տհաճ յերազ է տեսնում: Կան մարդիկ, վորոնց խոսելու մոտորական կենտրոնը բախական նորմալ գործում է յերազի ժամանակ, նրանք քնի մեջ խոսում են, յերբ մարմնի մյուս մասերը հանգիստ վիճակի մեջ են:

Քնի ժամանակ առանձնապես տարրերնակ դարձողություններ են կատարում լուսնոտները (ստանարուլիա)։ Քնի ժամանակ լուսնոտնի շարժողական կենտրոնն արթուն վիճակի մեջ է, նա կարող է շատ բարդ, վտանգավոր և ներդաշնակված շարժումներ կատարել, որինակ՝ դժվարին և վտանգավոր տեղերի վրայով քայլել և այլ։ Նա համարյա արթուն մտղ է, բայց փոշ լրիվ արթուն մարդ, վորովհետև նրա ուղեղի մյուս մասերը քնի մեջ են։ Արթուն մարդը վտանգավոր շարժումներ կատարելիս, վտանգի գիտակցությունը, անցանկալի հեռանքի մտապատկերներն ուղեկցում են նրա շարժումներին և այդ կերպ շարժումներին գրկում ազատ և անկաշկանդ պրոցեսներ կատարելու հնարավորությունից։ Լուսնոտի մոտ բացակայում են այդ կրիտիկան, վտանգի կողմնակի մտապատկերները։ Նրա ուշարությունը, հոգեկան աշխատանքը կենտրոնացած է բացառապես շարժման սֆերայի վրա և այդ պատճառով էլ նա այնպիսի շարժումներ է կատարում, վոր չի կարող կատարել արթուն ժամանակ։

Ա. Զգայություններից արքնացող յերագներ

Արտաքին աշխարհից յեկող զգայարանների միջոցով անցնող, ինչպես և ներքին որգաններից (ստամոքս, աղիքներ, միզափամփուշտ, սիրտ և այլն) ստացվող գրգիռները հասնելով գլխուղեղին, յենթարկվում են փորոշ խեղաթյուրման և բաղմադան և՛ տարրերնակ յերագների պատճառ են դառնում։ Սրտենք այս կերպ առաջացող մի քանի տիպիկ յերագներն մասին։

1. Յերագի մեջ մարդ թոչում է՝ սենյակում, սղի մեջ, ծովերի վրայով և այլն։ Այս յերագն առաջանում է այն դեպքում, յերբ մարդ քնի մեջ այնպես է պառկած, վոր շատ հեշտ և թեթեվ է շնչում, կամ մաշկի այն մասի զգայունակության իջեցմամբ, վոր կողմի վրա պառկած է նա։ Հենց դրանով է բացատրվում այն հանգամանքը, վոր հիստերիա հիվանդություն ունեցողները, վորոնց մաշկի զգայունակությունը շատ է իջեցած, շատ ավելի հաճախ յեն այդպիսի յերագներ տեսնում։ Թուշելու յերագի ժամանակ մարդ իրեն ուրախ և աշխուժ է զգում։

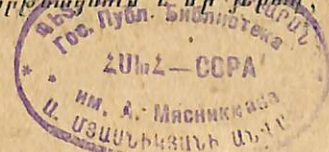
2. Սրան հակառակ վիճակ է տալիս անկման կամ վայր ընկնելու յերագը, վորին ընթացակցվում են վախի եմոցիան և սրտի բաբախումը։ Հաճախ յերագողը ցնցվում է և արթնանում։ Այսպիսի յերագ առաջանում է այն դեպքում, յերբ մարմինը քնի ժամանակ հանդիստ և կանոնավոր վիճակի մեջ չէ։ որինակ քնում ենք մեջքի վրա, վտաքերը ծալած մինչև ծնկները, վորքան խորն ենք

քնում, այնքան թուլանում է վտաքի մկանների ուժը, դժվար է լինում վտաքերը ծալած վիճակի մեջ պահել, վտաքի թաթերը տատկանարար ձգվում, սահում են առաջ, վտաքերը ուղղվում, տալածվում են ներքնակի վրա և դա պատճառ է դառնում անկման, վայր ընկնելու յերագի։

3. Խեղդուկի յերագի ժամանակ մարդ իր կրծքին մի մեծ ծանրություն է զգում, կամ նրան թվում է, թե սարսափելի մի հրեշ իր ամբողջ ծանրությամբ վրան ընկած՝ խեղդում է իրեն։ Քնածը խեղդվում է։ սրտի դարկերը ուժեղանում են, սառը քրաինք և գալիս վրան, վերջին ուժերը հավաքելով, արթնանում և՛ վրայից մի կողմ ձգելով վերմակը, վորը ծածկել էր նրա քիթն ու ընրանը։ Այսպիսի յերագ կարելի յե առաջացնել արհեստականորեն, փակելով քնածի բերանն ու ղիթը։ Նման յերագ առաջանում է նաև ստամոքսի լիքությունից, վորը շնչառության անկանոնություն է առաջացնում։

4. Յերագի մեջ մարդ չի կարողանում շարժվել, ման դալ, փաղել, մարմնի այս կամ այն մասը շարժել։ դա առաջանում է նրանից, յերբ թմբում է մարմնի այս կամ այն մասը, կամ վտաք վտաքի վրա յե դրված լինում, ձեռքի մատները մարմնի սաղն են և այլն։ Յերբ մարմնի այս կամ այն մասը քնած ժամանակ բացվում է և մարմինը մրսում, առաջանում է մեքիկության յերագ, յերագուղին թվում է, թե ինքը մերկ կամ կիսամերկ է, նախնի հասարակության մեջ։ Միգալիամփուշտի լցված լինելը, քնի մեջ քրանելը, քնած ժամանակ պատահաբար ջրով թրջվելը պատճառ են դառնում Խեղդ, անձրև, գետեր, ծովեր տեսելու յերագների։ Սեռական որգանների գրգռվածությունը, սեռական անբավարարվածությունը պատճառ են դառնում սոռական պատկերներից կաղմած յերագների։

5. Արտաքին բոլոր զգայարանների գրգիռները տալիս են յերագներ, բայց ամենից շատ յերագներ տալիս է տեսական զգայարանը (յերագների 93% տեսողական բնույթի յե)։ աչքը փակ ժամանակն անգամ արտաքին աշխարհից գրգիռներ է ստանում, մասնավոր յուսանալու ժամանակ, այդ թույլ գրգիռներն առաջացնում են տեսողական պատկերներով յերագներ։ Տեսողական յերագի պատճառ կարող են դառնալ նաև մյուս զգայարանների գրգիռները, այսպես որինակ՝ բերանի մաշկի չորությունն արթնացնում է ունապատի մտապատկեր, քնած ժամանակ մատերը սառը յերագի կաշին արթնացնում է մի յերագ, իրեն թե արջը մատից կր

պած վերելք և ձգվում, մոծակը կծում և ճակատը, թվում և, թե սենյակում կախված լամպը կապով գլխին: Քամակի տեսակետից յերազնը դատավորվում են աշպետ՝ տեսողական, լսողական, շոշափելիքի, աղա միայն հոտի և համբ:

6. Յերազնը կարելի չէ առաջացնել նաև արհեստակցու գրգռվածության ոգևորչաւր: Քնածի քթի մաս անուշահոտ սրվակ են դնում, առաջանում են խանութի և այլ տեսողական յերազնը: Բմբուլով գրգռում են քնածի յերեսը և շրթունքները, նրան թրվում և, թե յերեսին պլաստիկ են կապել, վորն ալժմ դժվարությամբ պոկվում և, հետը պոկվում և նաև յերեսի կաշին. ալկհոլի, հաշիշի, ոպիումի միջոցով արթնացվում են զանազան տեսակի յերազններ:

Մինչև ալժմա ասածներից կարող ենք յիշարկացնել հետևյալը.—

ա) արտաքին և ներքին գրգռումները պատճառ են դառնում բազմազան յերազնների.

բ) ամեն մի գրգռութ յերազնի մեջ շատ մեծ ձևափոխության և չենթարկվում.

գ) միևնույն տեսակի գրգռումն արթնացնում և տարբեր տեսակի յերազններ.

դ) մի գրգռին հաջորդող յերազնի պատկերի առանձնահատկությունը կախված և նախորդ յերազններից:

բ. Յերազնը ցանկության իրագործումն

Յերազնը առաջանում են վոչ միայն ներքին և արտաքին անմիջական գրգռումներից, այլ և հոգեկան կյանքի նախկին վործի հետևանքով: Նույն որով կամ նախկին որերի ապրումները հետքեր են թողնում ուղեղի մեջ: Գիշերը քնի մեջ այդ հետքերն ու ժեղանում են և յերազններ տալիս, վորոնք իրենց բովանդակությամբ նման են նախկին վործի ապրումներին. դրանք հիշողանի բնույթի յերազններ են: Դրանք կարող են առաջանալ ուղեղի ներքին կենտրոնական գրգռումներից, ինչպես և զրաից յեկող գրգռումներից. որինակ՝ զրաից յեկող տեսողական գրգռումն առիթ և գառնում մի վորոչ տեսակի յերազն արթնացման, այդ յերազնի վորոչ տարրերը վորովհետև աստղեղատիվ կապերով կապված են հոգեկան հին վործի ելեմենտների հետ, արթնացնում են այդ ապրումները, սրանք ևլ ուրիշ ապրումներ, և աշպետ շարունակաբար, մինչև վոր աստղեղատի մի այլ շղթա յե սկսում դործել:

Բայց յերազնների արթնացման հարցում ալելի մեծ նշանակություն ունեն մարդկանց ցերեկվա ցանկությունները, իզձերը, իղեպլները: Մարդ յերազնում տեսնում և իր ցանկությունները ճիշտ կեպով իրագործված, որինակ՝ բանվորը յերազնում և, վոր վեր և կացել, հաղնվել և և դործարան և գնում, անդործ մարդը տեսնում և իրեն այն պաշտոնը կատարելիս, վորը նրա համար տանձնապես ցանկալի յե: Յերեսիան յերազնի մեջ տեսնում և սիրած պտուղներ, խաղալիքներ, ընկերներին և այլն: Այս պեպքերում ուղղակի կերպով մարդու ցանկությունը յերազնի մեջ իրագործված և թվում:

Ալելի հաճախ են պատահում անպիտի յերազններ, վորոնք խճճված են, տարորինակ, անմիտ են ըստ յերեկութին, բայց մանրադնին անալիզը ցույց և տալիս, վոր դրանք յեկա ցանկությունների իրագործման արտահայտություններ են: Այս յերեկությունների իրագործման արտահայտություններ են: Այս յերեկությունն ամենից հաջող բացատրում և ՋԻԳՄՈՒՆԴ ՖԻՈՅԴԷ: Մրա կարծիքով ամեն մի մարդ ունի վոչ միայն պարզ գիտակցված, այլ և թույթ, պղտոր, անորոշ մգումներ ու ցանկություններ, կրքեր ու հանցավոր հակումներ, վորոնց դոյության մասին պաշտաբ չունի, կամ աշխատում և ճնշել, անգիտանալ և յենթադիտակցի չըջանը մղել այդ բոլորը: Դրանք ըստ յերեկությունն մոտացված ապրումների ապավորություն են թողնում, բայց քնի ժամանակ սկսում են ներգործել գիտակցության վրա և յերազններ արթնացել, մանավանդ վոր քնի ժամանակ կոտորվող, ցենդուրան իուրացած և յենում: Այդ ցենդուրան, այդ կոտորվող, սակայն, իուրալիին վերացած չի լինում. այդ պատճառով ևլ այս մութ կրքերն ու ցանկությունները մեծ մասամբ իրենց մերկությամբ չեն արթնանում և համարատախան յերազնական պատկերներ տալիս, այլ գիտակցության համար ընդունելի ձևվեր են ընդունում, թեև խեղաթյուրված, գիմակավորված կերպարանքով: Վոչ միայն նոր, թարմ, այլ և հին մոտացված ցանկությունները յերազն արթնացնելու պատճառ կարող են դառնալ:

Դիմակավորված ցանկություն—յերազնի մի քանի որինակներ.— Մի կին յերազնի մեջ վիճում և մարդու հետ, վոր վորսի չոերի վրա մեծ ծախսեր և անում, նրա ամուսինը մորտորը չեր և նրանք վորսի չներ չունեյին: Յերազն բացատրվում և հետևյալ կերպ. նրա ամուսինն այլ կանանց վրա շատ ծախսեր եր անում, այդ բանը դուր չեր գալիս կնոջը, քնից առաջ նա մտածել եր, թե ինչքան լավ կլինեիր, յեթե իր ամուսինը մի այլ կիրք ունենար,

որինակ՝ թուրք խաղալը, վորտորդութեամբ զբաղվելը և այլն՝
յերազի մեջ աշտպես կամ աշտպես մեղմանում են, վորոշ
ընդունելի իմաստ են ստանում և քնի շարունակութունը հնա-
նրա ամուսինը փոխանակ ալ կանոնաց վրա փող ծախսելու, դրամ
վեր վարումը և դրա վրա գումար ծախսելը:

Ս. ՅՐՈՅԵԼ մի անգամ յերազում և, վոր զնայքի մեջ և և
նոկանը դրած ունի թափանցիկ ապակուց շինված մի առարկա,
վորը նման և զլիարկի. այս յերազը նա բացատրում և հետեւյալ
կերպ. յերազի ապակյա զլիարկը նման էր Առեւերի դասը ցան-
ցին, վոր նրան մեծ հարստութեան տվեց: Այդ յերազն արտա-
հայտութեան և ՅՐՈՅԵԼի ցանկութեան՝ մի գլուտ անել, հարս-
տանալ և ճանապարհորդել:

1920 թ. մի մոսկովացի տեսնում և հետեւյալ յերազը. հետ-
քին մի խնկախ հացի կտոր ունի, կարագ քսած և վրան ա-
պուխտ դրած, այդ բուսերբրդը նա փաթաթում և վորտորին
թիւում և իրեն, թե ինքը Ղրիմում և գտնվում: Պատճառը նրա
փառ անվան և, գուրդաներ չունենալն և և այն լուրը, վոր այլ
թիւին Ղրիմում անհրաժեշտակարարումը լավ վիճակի մեջ և:

Յեթե յերազը ցանկութեան իրազործումն և, այն գեպքում
ինչպես բացատրել այն յերազը, վոր նույնիսկ ծածուկ ցանկու-
թեան չի կարելի համարել, որինակ՝ սիրածի մահը յերազում:
Մի հատուկ ազդիկ յերազի մեջ տեսնում և իր քրոջ յերկապին
մահացած, առանձին վիշտ չի զգում յերազի մեջ: Այս յերազի
իմաստը բացատրվում և հետեւյալ կերպ. իր քրոջ առաջին յեր-
կաչի մահվան ժամանակ, նրա տանը վերջին անգամ պատահում
և իր սիրած աղամարդուն և հետը զրուցում: Յերազից մի ուր
առաջ կարգացած և լինում հայտարարութեան այդ նույն աղա-
մարդի տեղի ունենալից դատարարութեան մասին, սիրած մար-
դուն չուտափուլթ տեսնելու ցանկութեանն առիթ և դառնում
այդ յերազի: Հետաքրքրական և նաև այն, վոր յերազի մեջ զիա-
կը տեսնելիս չի տիրում, վորովհետեւ մահը նրա բուն ցանկու-
թեանը չի յեղել, այլ նրա ցանկութեան տարրերինակ զիմակա-
վորումը:

Նման բնույթի յերազներ յեթե տեսնում են տարբեր մար-
դիկ, չպետք և նույն հիմունքներով բացատրել, վորովհետեւ
տարբեր մարդիկ, տարբեր մտքեր ու ցանկութեաններ ունեն:
Փոքրը յերազը համարում և քնի պահակը, վորովհետեւ ցանկու-
թեանների ուղղակի կամ ծածկված, զիմակալորված իրազոր-
ծումը մեծ մասամբ հանգստացնում և քնդին: Զանազան գըր-
դիտներ, վոր կարող էին քնածին անհանգստացնել և արթնաց-

նել, յերազի մեջ աշտպես կամ աշտպես մեղմանում են, վորոշ
ընդունելի իմաստ են ստանում և քնի շարունակութունը հնա-
նրա ամուսինը փոխանակ ալ կանոնաց վրա փող ծախսելու, դրամ
վեր վարումը և դրա վրա գումար ծախսելը:

գ. Մարգարեական-գուշակոգական յերազներ

Յերազը տարրերինակ բացատրութեանները պատճառ և դար-
ձել մարդկութեան կուլտուրայի նախնական շրջանում: Այժմ
եւ վայրի ցեղերը, անկուլտուրական ժողովուրդները տարրի-
նակ կարծիքներ ունեն յերազի մասին: Նախամարդը զժվար էր
տարբերում յերազն իրականութեանից. քնից արթնանալուց հե-
տո, նա հայտնում և, վոր ինքն նոր վերադարձավ ոտար յերկըր-
ներէից, յերբ նրան համոզում են, վոր նրա մարմինը այդ ժամա-
նակ պառկած էր հանգիստ նույն տեղում, նա այժմ յենթա-
դրում և, վոր նրա անձը յերկու մասից և բաղկացած, մարմնից և
այլ, մի անդէտելի ելակից, վոր ժամանակ առ ժամանակ հե-
ռանում և մարմնից և ելի նորից վերադառնում նույն տեղը: Այս
միտն անձը, հոգին, զրուցում և մեռած հոգիների հետ, կարճ
ժամանակով փախչում և մարմնից (որինակ, յեթե մեկը հարվա-
ծից ուշաթափվել և) և ելի վերադառնում և իր բունը: Մահվա-
նից հետո այդ հոգին հեռանում և մարմնից, բայց կարող և նո-
րից վերադառնալ, դրա համար եւ մարմինը չորացնում էյին, մո-
տը կերակուրներ դնում և այլն: Հոգի գաղափարի առաջացման
խնդրում յերազը կարեւոր նշանակութեան և ունեցել: Այնուհետեւ
համեմատաբար ամելի կուլտուրական ժողովուրդներն եւ չեյին
ընդունում, վոր քնի ժամանակ հոգին թափառում և, մարմնից
հեռանում և ելի նորից այնտեղ վերադառնում, այլ ընդունում
էյին (որինակ հույները), վոր հայր սասկածը (Զեվսը) մի հոգի
յե ուղարկում քնածի-մոտ և յերազական տեսիլներով քնածին
հայտնում իր ցանկութեանները և նրան նախազգուշացնում:
Սովորաբար հայտնի փիլիսոփան հավատում էր յերազների առա-
վածային ծագմանը և այն կարծիքի յեր, վոր յերազը կարող և
հիմք դառնալ զանազան գուշակութեանների (ապաղան բացա-

Հ Ի Պ Ն Ո Ջ

1. Ներշնչումն (սուղեպետ)

Նախ քան բուն հիպնոզի մասին խոսելը, պետք է յուսարանել ներշնչման յերեւոյթը, վորովհետեւ սրանք իրար նման են չափ կողմերով. ներշնչումն արթուն ժամանակվա հիպնոզն է, իսկ հիպնոզն արհեստական քնի ժամանակ տեղի ունեցող ներշնչումն է:

Ներշնչումն ստեղծող հասկանում ենք այն վիճակը, յերբ մեկը, կամ չափ մարդիկ ուրիշի կամ ուրիշների մեջ արթնացնում են հոգեկան մի վորեւե գրութուն կամ բովանդակութուն, վորն այդ ուրիշը կամ ուրիշները ընդունում են առանց նորմալ չափով ու ձեւով քննադատելու: Ներշնչել կարելի յի հոգեկան ամեն տեսակ բովանդակութուն՝ մտքեր, զգացմունքներ, տրամադրութւոյններ, հոգսեր, վարժանքի ձեւեր և այլն:

Այս կերպ կարելի յի ազդել նաեւ Ֆիզիոլոգիական պրոցեսների վրա, բժշկի յերեւոյթը, նրա խոսելն ու վարկեցողութւոյնը հաճախ պատճառ է դառնում, վոր հիվանդը, զորն առ ժամանակ, մոռանա իր ցափերը: Կարելի յի ներշնչմամբ ազդել նաեւ մարդու շարժումների վրա, որինակ մեկին ասվում է. կրոնեա ձեռքս և ել չես կարող բաց թողնել: Այդպես ել լինում է: Մի ուրիշին ասվում է. հաշվելով կըայլես գեպի ինձ, յերբ կասեմ՝ կանգնի՛ր, կմեկնվես տեղդ: Այդպես ել լինում է: Յեւլ այս բոլորը տեղի յի ունենում արթուն ժամանակ. նշանակում է, արթուն ժամանակ ևս մարդու մեջ կարելի յի հիպնոտիկ փոփոխութւոյններ առաջացնել:

Մարդիկ իրար ներշնչում են կամովին, ծրագրով, գիտակցաբար, ինչպես և առանց ցանկութւոյն և ծրագրի:

Ներշնչման առանձնահատկութւոյնն այն է, վոր մի միտք, մի ծրագիր, մի կիրք տիրապետում է մարդուն, վորից ազատվել չի կարող, քննադատութւոյնը, բանական հիմունքներն անուշ են, այդ բովանդակութւոյնը զրաւում է նրա ուշադրութւոյնն իր վրա, վորովհետեւ կապված է զգացմունքի հետ, զգացմունքի հետ կապված այդ բովանդակութւոյնը նեղացնում է մեր գիտակցութւոյնը, թույլ չի տալիս, վոր այլ մտքեր արթնանան:

Մարդ կարող է ինքն իրեն ներշնչել մի վորեւե հոգեկան վիճակ, մի միտք, այդ վիճակն ինքնաներշնչումն է կոչւում: Մտքի այդ տիրապետութւոյնը յերբեմն այնպիսի ուժի կարող է հասնել, վոր անքնութւոյն առաջացնի, վատ ներդործի նյարդային, մաքուրութւոյն, սրտան շրջանառութւոյն սխառեմներ զրա:

Սիրտ, հնարանութւոյն, դարմանալու, զղկնլու, դայրանալու և այլ տիպի զգացմունքների արթնացման գործում ահագին դեր ունի յենթադիտակից ներշնչման մոմենտը: Ներշնչող է ազդում ունի կենթադիտակից գոյցափեղկը, գոյսասնը, որինակը, հառակումը, դարդարված ցուցափեղկը, գոյսասնը, որինակը, հասարակական մտքի զեկալարը, ճարտասանը, դեղարկեստագետը և այլն: Հասարակական կյանքի բոլոր ասպարեզներում կարեւոր դեր է խաղում ներշնչումը: Կրթական գործի մեջ առանձին արժեք ունի այս մոմենտը. ծնողների, մեծերի որինակը, խոսքը, կենսաձեւը, գիտակից կամ անգիտակից կերպով, նոր սերնդի մեջ նորանոր սովորութւոյններ ու վարկելակերպ են մշակում:

Մասնայական հուզումից դուրս դոմիող անհատը քննադատում, մերժում կամ ընդունում է տրամաբանական հիմունքներով այս կամ այն յերեւոյթի ոգտակարութւոյնը կամ վնասակարութւոյնը: Մասնայական հուզմունքի ժամանակ հաճախ անհայտանում է նրա քննադատական ընդունակութւոյնը, նա լուծվում է, մերվում է մասնայական հոգեբանութւոյն մեջ, անում այն, ինչ մերվում է մասնայական հոգեբանութւոյն մեջ, անում այն, ինչ մասնայական հոգեբանութւոյն է նույնիսկ իր բնական վախկոտութւոյնը, հաճախ այնպիսի արարքներ է թույլ տալիս, վորն անկարող էր կատարել ջոկ, մասնայի ազդեցութւոյնից անկախ: Մասնայական այս ներշնչումը կրկնապատկում է մասնակից անդամայական այս ներշնչումը կրկնապատկում է մասնակից անդամների հոգեֆիզիկական ուժերը: Ամեն մի իդեայով, ամեն մի գործելակերպով չի ներշնչվի մասնայի, այստեղ հանդես են գալիս դասակարգային պատկանելիութւոյնը, շահերն ու հեռանկարները. այն, ինչ իր չափն է դրաւում կադիտալիստներին չի կարող գրավել բանվորական մասնային և ընդհակառակն: Մասնայի անդամների նյութական վիճակի, մտավոր և բարոյական ըմբռնումների հոգեկան տնհնար և դատում, մանավանդ հասարակական խեղդիչներում, ուր թեկադրող է հանդիսանում տնտեսապետական գործունը:

11. Հիպնոտիկ վիճակ

Հիպնոզված մարդը նստած կամ պառկած է լինում, փակ են նրա աչքերը, չի նկատում կամ ունակ չի հասարկում շուրջը կատարվող իրողությունների հանդեպ, առանց արտաքին առիթի կամ ուժի չարժուժների չի կատարում, իր արտաքին տպավորությունները չստանում և քնած մարդու հիպնոզ բառը հունարեն նշանակում է «քուն» :

Մարդ հիպնոտիկ աշխարհի վիճակի մեջ է ընկնում մի ուրիշ մարդու ազդեցությամբ, վերը միտքինակ ձեռնով շփելով նրա մարմնի վրա մասը, միտքինակ ձայնային տպավորություններ տալով, կամ փայլուն առարկաներ ցույց տալով, կամ փորձի յենթակա անձի աչքերի մեջ լույսափայլ նայելով, նրան դանդաղ հրամաններ և տալիս բառերով, կամ նկարագրում է, թե ինչ վիճակի մեջ պետք է նա ընկնի, վերից հետո փորձի յենթակա մարդն ընկնում է այն վիճակի մեջ, վերի նկարագրի վերևը տրվեց :

Հիպնոզվածն ամբողջովին ներշնչված է հիպնոզողից, նրա կատարում է և ինչ կարգադրում է հիպնոզողը, հիպնոզվածը կատարում է առանց ընդդիմության : Հիպնոզողը կարող է բազմաթիվ արարքներ և հոգեկան բովանդակություններ արթնացնել հիպնոզվածի մեջ, ներշնչել նրան իր ցանկությունները :

III. Հիպնոզի ազդեցությունը մարդու բնախելանի և հոգեկանի վրա .

1. Հիպնոզը բավական հեշտ է ներդրումում մարդու մոտաբան (չարժողական) սփերայի վրա : Հիպնոզողը հիպնոզվածի ձեռքը, վոտքը կամ մարմնի մի մասը մի վրա վիճակի մեջ է դնում և ասում է նրան, թե այդ մասը (որինակ ձեռքը) պետք է անշարժ մնա այդ վիճակի մեջ : Իսկապես ձեռքը մնում է անշարժ, քարացած այդ վիճակի մեջ : Կարելի չէ ամբողջ մարմինն աշխարհ քարացնել, գլուխը հենել մի տախտակի վրա, իսկ վոտքերի թափելով մի այլ տախտակի, մարմինն աշխարհ յերկար ժամանակ կմնա ուղու մեջ, իբրև մի գերան : Այդ կերպ անդրա կարելի չէ դարձնել մարմնի այս կամ այն մասը, չի կարելի հիպնոզի յենթարկել միևիպես մի մկան, այլ միայն մկանային մի ամբողջ կապակցված խումբ : Յեթե ուղում ենք հիպնոզվածի վեր բարձրացած ձեռքը ծալել, շատ մեծ ուժ է հարկավոր դորձադրել . ծալելուց հետո, յեթե բաց ենք թողնում ձեռքը, ելի նախկին վիճակի մեջ է ընկնում : Մկանների այս լարված վիճակը բավական յերկար է տևում, քան արթուն ժամանակ : Պարզված չէ, թե հիպնոզի ժամանակ արդյո՞

մկանների ուժի հավելում է կատարվում, թե՞ այդ վիճակի ժամանակ հոգնածության յերևույթն է շատ ուշ արտահայտվում, վերի պատճառով էլ մկանները յերկար ժամանակ են լարված մնում : Համարենք հոգնածության ուշանալն է պատճառ մկանների այս յերկարատև լարվածության : Մկանների այս լարվածությունը կոչվում է հիպնոտիկ կատապեպսիա :

Կարելի չէ հիպնոզել վրոշ ութմիկ չարժուժներ անել, որինակ՝ ծիծաղել, հորանջել, ձեռքի թափել իրար քսել, մատերը ծալել և այլն, և հիպնոզվածը անդադար կրկնում է այդ չարժուժները, մինչև վեր հիպնոզողը կարգադրում է դադարեցնել . այս յերևույթը կոչվում է հիպնոտիկ ավտոմատիզմ :

Հիպնոզի ժամանակ կարելի չէ կարգադրել, վեր հիպնոզվածը ձեռք չարժել, բաց բերանը փակել չկարողանա : Այդպես էլ լինում է : Այս դեպքում ժամանակավոր պարալիչի յեն յենթարկվում մկանային վրոշ խմբեր, մկաններ չեն յենթարկվում անատոմիական հիպնոզադին փոփոխությունների, սա ավելի հոգեբանական յերևույթ է, ազդվել է ուղեղի այն մասը, վրոշ ղեկավարում է մկանների այդ խմբի ֆունկցիաները, ինչպես նման յերևույթ նրկատվում է հետաքրքիր արարիչի ժամանակ փախից, ցնցող, անբախտ դեպքերից և այլն :

2. Հիպնոզի միջոցով կարելի չէ ազդել մարդու բոլոր գգայաբանների գործունեության վրա : Հիպնոզի ժամանակ մարդու բզգայնությունությունը մասամբ թուլանում է, ինչպես քնի ժամանակ բաց հատուկ ներշնչման միջոցով կարելի չէ ուժեղացնել կամ թուլացնել այս կամ այն գգայաբանի գործունեությունը : Մաշկի բզգայաբանի վրա ազդելու համար պետք է հիպնոզվածին ավելի խորը հիպնոտիկ վիճակի մեջ ձգել, ապա ձեռքը քսել, որինակ նրա ղեռքի աջ մատին և ասել, վեր աստիճանաբար վոշնչանում է ցավի, ցրտի, տաքի և չոչալման գգայությունները : Դրանից հետո, յեթե ասելով ծակենք նրա ղեռքի աջ մատի, նախնակ ամենանուրբ տեղը, նա ցավ չի դրա, ձախ մասը ծակելիս, գգում է : Այս կերպ կարելի չէ ամբողջ մարմնի անդգա դարձնել :

Մարմինն այս կերպ անդգա դանդալով գգայությունների համար, բաց նրա այս կամ այն մասի, որինակ վրոշ մկանների, ութքեք չարժուժները մնում են : Նշանակում է, վեր մաշկն իր սուռական ֆիզիոլոգիական պրոցեսները կատարում է, դդացող նյարդերը գործում են, գրգռները հասցնում են ուղեղի համապատասխան կենտրոնին, բաց այս կենտրոնն է վեր ներշնչմամբ տոր-

մողի յե յեթարկել և այլ զրգիւններ չի համարում ցաւ, չուս
իմունք, տաքութիւն, կամ ցրտութիւն առաջացնող զրգիւններ

Հիպնոզի միջոցով կարելի յե բարձրացնել մաշկի զգայուն
թիւնը, ավելի թույլ զրգիւններն անդամ զգայութիւն են տալիս

Նույն կերպ կարելի յե վերացնել, թուլացնել և ուժեղացնել
աչքի, ականջի, քթի, և ճաշակելիքի որգանների զգայական զոր
ծունեությունը: Այս վիճակի մեջ չնչին տալովորութիւններ
բարձրանում և նրանց ներքին տարբերութիւնները զգալու տեսակի
տից, վորոշ տիպի հիպնոզիսներ զարմանք են պատճառում:

Զգայարանների գործունեությունը չեղբացնել հիպնոզի ժա
մանակ, այդ դեռ չի նշանակում, թե ռեցեպտորները չեն գործու
և զրգիւն չեն անցկացնում, այլ այն, վոր այն մեխանիզմները, վո
րոնց ողնոթյամբ զրգիւնը վերամշակւելով, նկատելի հոգեկան յե
րեւոյթ ե արթնացնում, ներշնչման միջոցով ժամանակավորապէս
տորմողի յեն յենթարկւել: Հետաքրքրականն այն ե, վոր հոգեկան
կյանքի վորոշ կողմի գործունեություն մեկուսացումն ամբողջովի
կախված ե հիպնոզից և նրա կարգադրութիւններից:

3. Հիպնոզի ժամանակ կարելի յե հիպնոզվածի մեջ արթնաց
նել իլլուզիաներ— նրան տալում և, վոր իր առաջ յեղած մարդ
պղեր ունի, կամ կարմիր միրուք— նա այդպես ել տեսնում ե
տալում և, վոր այս ինչ կարմիր առարկան անդուն ե, այնպես ել
տեսնում ե: Կարելի յե արթնացնել նաե հալյուցիւցիաներ. տա
վում ե. յեղբայրդ յեկավ, տեսնում ե յեղբորը, ասում են, այստե
մի չուն կա, չոյիբ չանը, նա կատարում ե համապատասխան չաբ
ժումներ: Կարելի յե հիպնոզել այնպես, վոր չտեսնի իր շրջապատ
իբերը, մարդկանց (բացասական հալյուցիւցիա): Կարելի յե ներ
լանի մեջ, գնացքում և այլն: Հալյուցիւցիաները գլխավորապէս
տեսողական կարգի յեն լինում, բայց կարելի յե նաե արթնացնել
մյուս զգայարաններին վերաբերող հալյուցիւցիաներ:

4. Հիպնոզի ժամանակ կարելի յե աղբել հիպնոզվածի հիշողու
թյան վրա— նրա մեջ արթնացնելով այնպիսի անցյալի ապրումներ,
վորոնք բոլորովին մոռացված եյին արթնութիւն ժամանակ: Մո
ռացվածներին նորից վերարտադրելը կոչւում ե հիպնոզիսի
Մեկը, վորը մի չաբաթ հիվանդ լինելու պատճառով, մոռացել եր
բոլորովին այդ չաբաթվա իր ապրումները, հիպնոզի ժամանակ
պատմում ե անցած-դարձածը: Հիպնոզը անցնելուց հետո, նորից
մոռանում ե ամեն բան: Հիվանդութիւն պատճառով վորոշ հմուտ
թիւններ մոռացվում են, հիպնոզի միջոցով կարելի յե այդ մոռաց

վածներն աստիճանաբար գիտակցելի դարձնել և հին հմտութիւնը
նորից ձեռք բերել: Հիպնոզի ժամանակ հիշողութիւն գործունեյու
թիւնը մեծանում ե, բայց արթնանալուց հետո չի նկատվում, թե
հիշողութիւն կարողութիւն ուժը բարձրացել ե:

5. Հիպնոզի ժամանակ հնարավոր ե աղբել նաե հիպնոզվածի
յեսի վրա: Կարելի յե նրա յեսին տալ նոր գծեր, ձեւավորւել, նույ
նիսկ կերպարանաւորւել: Կարելի յե ներշնչել, վոր նա հայր ե,
հարուստ կամ աղքատ մարդ ե, պետական մեծ գործիչ ե, պառավ ե
կամ մանուկ, և ներշնչվածն այնպիսի վարմունքներ ե ցույց տա
լիս, վոր համապատասխանում են ներշնչված անձի վարմունքնե
րին: Կարելի յե ներշնչել պանդան տեսակ զգացմունքներ, տրա
մադրութիւններ և այլն: Հիպնոզվածի յեսի վրա աղբելը վորոշ
սահմաններ ունի, ներշնչումը կարող ե վորոշ արգելքների հանդի
պել, հետեւանք չտալ, յեթե ներշնչման բովանդակութիւնը վի
րավորում ե հիպնոզվածի ինքնասիրութիւնը, պատիւը, ինքնա
հարգանքի և արժանապատւութիւն զգացմունքները: Չի կարելի
ամեն դեպքում աղբել նրա կամքի վրա ե անել տալ այն, ինչ ցան
կանում ե հիպնոզողը:

6. Հիպնոզը առանձնապէս չի ազդում ներքին որգանների
սրտի, թոքերի, գեղձերի և այլն, գործունեություն վրա: Հիպնո
զի ժամանակ այդ որգանների գործունեություն վրա նկատելի կա
րելի յե աղբել, յեթե հիպնոզվածին ներշնչում են՝ վախ, դա
րույթ, ուրախութիւն և այլ ուժեղ աֆֆեկտներ: Այդ դեպքերում
հիշյալ որգանների գործունեությունը թուլանում կամ ուժե
ղանում ե:

IV. Հիպնոզին հաջորդող վիճակը

1. Հիպնոզից արթնանալը շատ նման ե քնից արթնանալուն,
արթնացողը նայում ե շրջապատին, աստիճանաբար կամ շատ արագ
կողմնորոշւում ե շրջապատի մեջ և դառնում նախկին մարդը:
Խորքն ել յենթադրում են, թե քնից են արթնացել, վրձանք դի
տեն, թե հիպնոզի ժամանակ ինչ ե կատարվել իրենց շուրջը, վո
մանք շատ խալար հիշողութիւն ունեն, իսկ ուրիշները բոլորովին
վռչինչ չեն հիշում: Այս յերեւոյթը կապ ունի հիպնոտական քնի
խորութիւնից: Շարկոն և Ֆորելը հիպնոտիկ քնի խորութիւն 3
աստիճան են ընդունում. ա) քնեմոության աստիճան, այս աստի
ճանն աչքի յե ընկնում բարձր ներշնչականութիւն, բայց հիպնոզ
վածը պահպանում ե հիշողութիւնը: բ) միջին աստիճան. հեշտու
թիւնը առաջ ե բերվում կատարելաբար, անստեղծա և զգայական

պատրանքներ: Յեղածի մասին հիշողութիւնը շատ խաւար է, բայց բոլորովին վերացված չէ. դ) յերրորդ աստիճան. շատ խորը քուն, հիպնոզվածն արթնանալուց հետո յեղածի մասին վոչ մի հիշողութիւն չունի: Հիպնոզի այս աստիճաններն իրարից տարբերվում են գիտակցութեան, ծավալի նեղութեամբ. յերրորդ աստիճանի հիպնոզի ժամանակ գիտակցութիւնը արտակարգ չափերով նեղացած է: Յեթն նույն անձին նորից են հիպնոզի յենթարկում, հիշում է այն բոլորն, ինչ կատարվել է առաջին հիպնոզի ժամանակ: Նշանակում է ուղեղի մեջ հետքեր են մնացել, բայց արթուն ժամանակ այդ հետքերը հնարավորութիւն չունեն ուժեղանալու և հիշողութիւն տալու:

Հիշել-չհիշելու և հիպնոտիկ վիճակների յուրատեսակութիւններն ինդրում մեծ դեր ունի նաև հիպնոզվողի անձնավորութիւնը. վոմանք հեշտ են ներշնչվում, ուրիշները՝ դժվար, վոմանք զգայական պատրանքների հեշտ են յենթարկվում, ուրիշները՝ դժվար, վոմանք հիպնոզի ժամանակ արված հրամանները արթնանալուց հետո կատարում են, ուրիշները չեն կատարում և այլն:

2. Հիպնոզի ազդեցութիւնը չի վոչնչանում արքնանալուց հետո. յեթե նույն մարդուն հիպնոզի ժամանակ ասվում է, թե հիպնոզից հետո քեզ թարմ և լավ կզգաս, նա այդպես էլ զգում է, յեթե ասվում է, վոր թառամած, հոգնած կզգաս, հոգնած է ըզգում: Նկատված է, վոր հիպնոզի ժամանակ ներշնչված բովանդակութիւնները տենդենց են ցույց տալիս մնալու, ազդելու նաև հիպնոզից հետո, նայած հիպնոզվածի անձնավորութեան և ներշնչման բովանդակութեան: Որինակ՝ հիպնոզի ժամանակ մի քանի անձնավորութիւնների կարգադրվում է, վոր արթնանալուց 7 րոպե հետո պետք է մոտենան ջրի շէին, մի բաժակ ջուր ածեն և խրմեն իբրև կարմիր գինի, վոմանք ճիշտ այդպես էլ անում են առանց դժվարանալու: Ուրիշները տոտանվում, չարչարվում են, կարծես չեն ուզում կատարել, բայց վերջն էլ կատարում են հրամանը: Վոմանք էլ տանջվում են, իրենք իրենց դեմ պայքարում են, վերջը հրամանը չեն կատարում: Յե՛րբ չի կատարվում հրամանը. յեթե այդ հրամանի բովանդակութիւնը խիստ անդուր է, ծիծաղելի յե դարձնում, վերափոխում է հիպնոզվածի բարոյական զգացմունքները և նրա ինքնասիրութիւնը:

Հիպնոզի ժամանակ չի կարելի այնպես ազդել, վոր հիպնոզը վերջանալուց հետո մեծանան հիպնոզվածի մտավոր ընդունակութիւնները, բայց կարելի յե ներքին հանդատութիւն, կենտրոնացումն առաջացնել նրա մեջ, հաժաա արթնացնել դեպի իր ուժերը,

մի հանգամանքը, վորն ուղղակի ազդում է նաև մտավոր աշխատանքի վրա:

3. Հիպնոզի ազդեցութեան տեւողութիւնը շատ մեծ չէ. մի քանի ժամից կամ որերից հետո վերանում է այդ ազդեցութիւնը. մի բան ուժեղ տպավորելու համար կարիք է զգացվում ելի մի քանի անգամ հիպնոզել և նույն բովանդակութիւնը ելի ներշնչել, այս դեպքում ազդեցութիւնն ավելի յերկար է մնում:

4. Հիպնոզից հետո հիպնոզվածը տրամադիր է հեշտութեամբ և հիպնոզի մեջ յեղել: Այս դեպքում կարիք չկա այն միջոցներին դիմելու, վորոնց ոգնութեամբ անհատին հիպնոզի յենք յենթարկում առաջին անգամ. շատ անգամ բավական է ասել. «քնիր» և նա ընկնում է հիպնոզի մեջ: Կամ հիպնոզի ժամանակ հիպնոզվածին ասվում է, թե հիպնոզն անցնելուց հետո՝ նրա հետ կզրուցի հիպնոզողը և յերբ կասի «ծխախոտ» բառը, նա նորից քնում է: Մեկին հիպնոզի ժամանակ կարգադրվել էր, վոր արթնանալուց հետո հիպնոզի ժամանակ կարգադրվել էր, վոր արթնանալուց հետո պետք է սենյակի դուռը կողալ, նա իսկապես ուզում է կողալ, հիպնոզողն այդ ժամանակ ազդեցիկ տոնով ասում է. — յերբ յետ կասեմ մեկ, յերի՛ւ, յերե՛ք, դուք կանգ կառնեք. այդպես էլ լինում է: Դրանից հետո ասում է. — հաշվեցեք տասից մինչև քսանը, յերբ ձեռքս բարձրացնեմ, դուք կթմբեք: Յերբ փորձի յենթական հաշվում է մինչև 16, հիպնոզողը ձեռքը բարձրացնում է, նա իսկույն թմբում է և նորից ընկնում հիպնոզի մեջ: Այս յերևույթը անուղղակի հիպնոզ է կոչվում:

V. Հիպնոզի բացատրութիւնը

Հիպնոզով առաջին անգամ զբաղվել է Մեամբերը (1743—1815) վեննայում և Փարիզում և մեծ ժողովրդականութիւն ձեռք բերել^{*)}. նա կարծում էր, թե գտել է մինչև այժմ բնութեան մի անհայտ ուժ, վորին «կենդանական մագնետիզմ» անվանեց: Նա հավատացած էր, վոր այդ ուժը կարելի յե ողտազործել բժշկութեան մեջ: Մեամբերից հետո շատերը հիպնոտիզմի հետ կապել են բազմաթիվ միտիկական մտքեր՝ յենթադրելով, թե հիպնոտիզմի ժամանակ անդրբնական, գերբնական ուժեր են հանդես գալիս: 19-րդ և 20-րդ դարերի լուրջ ուսումնասիրութիւնները ցույց են

*) Ըստ յերկույթի ին հին դարում ևս հայտնի յե հիպնոտիզմի փառաբ:

տալիս, վոր հիպոտոկոմը պետք է բացատրել այն կերպ, այն ըսկզբունքների համաձայն, վորոնցով բացատրվում է հոգեֆիզիկական ամբողջ կյանքը: Հիպոտոկի վիճակը մի բոլորովին ուրույն վիճակ չէ, այլ հոգեֆիզիկական կյանքի արտահայտման մի այլ ձևը:

Այս յերևույթին բնագիտական տեսակետից մոտենալու առաջին փորձն է կատարում անգլիացի բժիշկ Բրեդը. նա յենթադրում էր, վոր ուղեղի վորոշ մասերի բջիջները հիպնոզի ժամանակ կերպարանափոխվում են, և ուղում եր գտնել այդ տեղերը: Այս փորձը անհաջողության մատնվեց: Ավելի հավանական բացատրություն է տալիս ֆրանսիացի հայտնի նեվրոպատոլոգ Շարկոն, վորի կարծիքով հիպնոտիկ վիճակի պատճառը նյարդային և մկանային սխտեմների լարվածության իջեցումն է:

Վերջին ժամանակի ուսումնասիրությունները պարզում են հետևյալը. —

1. Հիպնոզը նախ իսկական իմաստով բուն չէ, թեև իր արտաքին նշաններով նման է քնի, այլ քնից տարբերվող մի վիճակ է: Հիպնոզը չի առաջանում բնականորեն, ինքն իրեն, ինչպես քունը, այլ մի ուրիշ անձի հրամանի կամ ձեռք առած այլ միջոցների հետևանքով: Հիպնոզողի և հիպնովվածի մեջ հոգեկան մի կապ գոյություն ունի, վորով հիպնոզն ավելի յայտուն կերպով տարբերվում է քնից: Յեթե յերկուսի մեջ գոյություն ունեցող այդ կապը կտրվում է, վերանում է հիպնոզը և նրան հաջորդում է սովորական քունը: Քնի ժամանակ (անյերաղ) դադարում է գիտակցության գործունեությունը, այն ինչ հիպնոզի ժամանակ դործում է դիտակցությունը հատուկ ուժգնությամբ, թեև նեղ գծված սահմանների մեջ, դրա համար ել հայտնի ֆիզիոլոգ Վ. Ֆերվորնի կարծիքով հիպնոզը «մարդու ուղեղի ցայտուն արթուն վիճակն է»:

2. Հիպնոզն ավելի նման է յերազի, յերկու դեպքում ել կա գիտակցություն, յերկուսն ել մասնակի արթնություն վիճակն են, յերկու դեպքում ել ուղեղի չգործող մասերը սովորական յեն յենթարկված: Բայց և այնպես ելի տարբերվում են իրարից. յերազի մեջ չկա հրամայող, կարգադրող, ղեկավար, այն, ինչ էյական պայման է հիպնոզի համար, յերազի մտապատկերներն ուրիշի հրամանով չեն արթնանում: Յերազի մեջ յերազողն իրեն անկաշկառ, ազատ է գգում, մտքերը ուրազության մահաճ թափառումներ են պատարում իր սպան ուղղությամբ, այն ինչ հիպնոզի մեջ գիտակցության մի վորոշ բաժինն է աշխատում, այն ել հիպ-

նոզողի ցանկացած ձեգով: Մի տեղ կա ներքին ազատություն, մյուս տեղն արտաքին հարկադրանք:

3. Ինչպես տեսանք, հիպնոզն առաջանում է մոնոտոն (մի որինակ) տպալարություններից, վորոնք շղթայում են հիպնոզվողի ուշադրությունը, կամքը, միացնում են հոգեկան մյուս բովանդակությունները, արգելում են ասոցիացիաների նորմալ դործունեությունը, իսկ հայտնի յե, վոր միտքնակ տպալարությունները միշտ քնքառություն են առաջացնում և հեշտ ներշնչվելու տրամադրություն: Եյականն այդ դրդիւնների զգայական տպալարություններն չեն, այլ այն նշանակությունը, վոր հիպնոզվողը տալիս է այդ գրգիւնելուն: Ներշնչվողն ինքն սպասում է, վոր պետք է հիպնոզվի այդ դրդիւններից ու հրամաններից և վորքան նա ավելի մեծ հավատ ունի դեպի հիպնոզողը և նրա տված դրդիւնները, այնքան ավելի հեշտ է հիպնոզվում: Հավատացողը, կասկածողը, կամոփին ընդդիմանալ ցանկացողն ավելի դժվարությամբ է հիպնոզվում կամ բոլորովին ել չի հիպնոզվում:

Հիպնոտիկ դրաքյունը ստեղծվում է ներշնչման շնորհիվ դրա համար ել Ֆերվորնի կարծիքով «հիպնոզի էյությունը մեծ ներշնչականության մեջ է դրված»: Արթուն ժամանակվա ներշնչումից տարբերվում է նրանով, վոր հիպնոզի դեպքում ավելի ցայտուն, ուժեղ է արտահայտվում ներշնչման փաստը, ուրեմն ներշնչման հոգեբանական մոմենտը հսկայական դեր ունի հիպնոզի ժամանակ:

4. Իսկ ինչ դրություն է առաջացնում ներշնչման փաստը հիպնոզվածի գիտակցության մեջ:

Հիպնոտիկ վիճակը նման է գիտակցության այն փոփոխությանը, վոր արեվելյան կրոնների, մանավանդ բուդդայականության մեջ, անեյություն մեջ խորատուգլխի և կոչվում: Բուդդայականը կտրվում է չըջապատից, ամբողջ ուշադրություն կենտրոնացնում է մի իդեայի վրա, վսրի գերիշխանության տակ և հոգեկան փողջ կյանքը, այլ կողմնակի խանդարող մտքեր չեն արթնանում, նա անդիտանում է չըջապատող, մոռանում է նույնիակ իշտեփական մարմնի զգայությունը, գիտակցության ծավալը նեղանում է, մի իդեա է մնում, վորը գիտակցվում է արտակարգ սլայծառությունով:

Հիպնոզի ժամանակ յեյա գիտակցության ծավալն արտակարգ չափերով նեղացած-փոքրացած է: Այս դեպքում գիտակցության վրա գերիշխում է վոշ թե այն, ինչ հիպնոզվածն է ցանկանում,

ալլ այն, ինչ ներշնչել է Հիպոսոփը: Գիտակցութեան զբաղման առարկան ուրիշի կողմից ներշնչված բովանդակությունները գաբձնելու վիճակին մեջ է արտահայտվում Հիպոսոփի առանձնահատկությունը:

Հիպոնոք նման է արքուն փիմակի, բայց և տարբերվում է նրանից: Հիպոնոգլոդի յեսի գերեկտիփները վերացած են, գիտակցությունն արտակարգ չափերով նեղացած: Համարյա վերացված է յեսի քննադատական կոնտրոլը, ներշնչված բովանդակությունները ընդունվում են ստանց քննադատության, արգելակող, ռոբոտիկ յենթարկող մտապատկերների չլթանները չեն արթնանում: արթուն ժամանակվա ներշնչման մեջ յեվս նկատվում են այս յերույթները: Հիպոնոգլ ժամանակ ավելի խիստ և ցայտուն են արտահայտվում այդ հատկանիշները:

5. Յեթն հիպոսովը արթուն վիճակի համեմատությամբ սկզբ-
բունքային հիմնական տարբերություններ չունի, նշանակում է,
իրավունք չունենք ընդունելու վոր մարդ հիպոսովի ժամանակ բոլո-
րովին նոր հոգեկան հատկություններ է հանդես բերում: Իրապես
մարդ չի կարող հիպոսովի ժամանակ վարակական այնպիսի արտա-
կարգ բան անել, վորը չէր կարող արթուն ժամանակ չկատարել.
Տիչտ է, հիպոսովի ժամանակ կարող ենք մկանների ու զգացարանք-
ների ուժը մեծացնել, մտապատկերներն ինտենսիվ դարձնել, ի-
շխուղիաներ ու հալլուցինացիաներ արթնացնել, տասնյակ տաճի-
ներով մոռացված մտապատկերները վերհիշել և այլն, բայց այդ
բոլորը ավելի փոքր չափերով կարելի չէ վերապրել նաև արթուն
ժամանակ: Հենց դրա համար էլ հիպոսովը չպետք է արտակարգ
դերերնական մի յերեուցթ համարել, վոր պետք է ուսումնասիրվի
այլ մեթոդներով ու սկզբունքներով, այլ հիպոսովը պետք է ընդու-
նել իրեն սովորական պահիսո-Փիղիկական կյանքի արտահայտու-
թյան մի յուրատեսակ ձևվր, վոր յենթակա չէ ընդհանրական պսի-
խո-Փիղիկական որենքների:

6. Հիպոսոփի ժամանակ գործում է ուղեղի մի վարդշ մասը մյուս մասերը քնած-տորմողված են, այլ մասերը իրար հետ միացնող կաճուրջները, կարծես, փակված են, և քանի վոր ուղեղի զոնայան բաժինների մեծ մասի գործունեությունը տարմողված է, այդ պատճառով էլ անարժեք է դառնում հիպոսոփածի տրամաբանական մտածողությունը, նա չի կարողանում անցյալի փորձը լրիվ ոգտադործել, դառնում է կամակատար, հեշտություն՝ ներշնչման յնթակա: Հիպոսոփը նյարդային սխտեմի կենսաբանական

պրոցեսների արդյունքն է, գորչիւններով և խոսքերով Հիպնոզոյն
աղբում է ուղեղի վրա, վորն ել իր հերթին աղբում է ներքին ու ար-
տաքին օրգանների վրա. յետր Հիպնոզի ժամանակ զգայարանները
չեն գործում, այդ չի նշանակում, թէ նրանց նյարդները գորչիւնն
չեն հասցնում ուղեղի համապատասխան կենտրոնին, այլ նշանա-
կում է, վոր ուղեղային կենտրոնը ժամանակավորապէս պարալիզե-
լիս յենթարկվել, վորի հետեանքով և զգայարանները նորմալ գոր-
ծունեություն չեն ցուցադրում: Հիպնոզը պսիխո-Փիզիկական
ներքին պրոցես է:

ԻՆՔՆԱՍՏՈՒԳՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

I

1. Ի՞նչ դեր ունի յենթադիտակցականը ըմբռնման, ապագե-
րյալցիայի, մտածողության ստեղծագործության և քնի ժամատակ
խնդիրներ վճռելու հարցերի ժամանակ:

2. Ի՞նչպե՞ս եւ սորո՞ւմ յենթադիտակցականը մարդու արտաբերելի ու վարմունքներէ վրա :

3. Յենթադիտակցի դերը յերկու յեսեր ստաջացնելու խնդ-
րում :

4. Ի՞նչ կարծիք ունի Վ. ԶԵՄՍԸ հոգեկան ուժեր աշխարհի մասին:

Ծ. ՎՈՐՈՇԵՔ ԵՆ յԵՆԹԱՂԻՄԱԿԳԱԿԱՆԻՐ ԽՈՐԱՆՃՆԱՀԱՄԱԿՈՒԹՅՈՒՆ-

II

1. Ի՞նչ տեսակ գրգիռներից է առաջանում յերազը :

2. Յերազի մտապատկերները հոգեբանական տեսակետից լին⁶ով են տարբերվում արթնության մտապատկերներից :

3. Ի՞նչ է տեղի ունենում գլխուղեղի մեջ յերազ տեսնելիս և ի՞նչպես բացատրել յերազի մտապառկերները առկանումը յո՞ւր :

4. Հնարավոր է՞ն կապակից մտքերը յերազի ժամանակ :

5. Շատ մեծ արագութեամբ են իրար հաջորդում՝ յերազխ մը-
տապատկերները :

6. Ինչո՞ւ յերազի մտապատկերներն իր կապված չեն մոտոպրական չարժույթների հետ. հնարավո՞ր է յերազի ժամանակ չարժույթը :

7. Խճնչպես բացատրել յերազում թուզելը, վայր ընկնելը, լսեղդվելը, չարժվել չկարողանալը, մերկությունը, մեծ ջրեր առնելը :

Տ. Վոյ գգայարաններին են վերաբերվում յերազները :

Գ. Կարե՞լի լե արհեստական կերպով յերադ առաջացնել :

10. Ինչպե՞ս են առանձնանում հիշողական բնույթի յերազները :
11. Ի՞նչ է նշանակում ուղղակի ցանկության յերազներ :
12. Ի՞նչ է նշանակում դիմակավորված ցանկության յերազներ և ինչ բացատրություն է տալիս Ս. ՖՐՈՅԴԷ :
13. Տալ դիմակավորված յերազի մի փանի որինակ :
14. Ի՞նչ կարծիք ունեյին անկուլտուրական և քիչ կուլտուրական ժողովուրդները յերազի մասին :
15. Ի՞նչ բնական հիմունքներ դոյություն ունեն մարդաբանական—գուշակողական յերազները բացատրելու համար :

III

1. Ի՞նչ բնորոշ առանձնահատկություններ ունի ներշնչումը :
 2. Ի՞նչ է նշանակում ինքնաներշնչում և մասսայական ներշնչումն :
 3. Ի՞նչ առանձնահատկություններ ունի հիպնոտիկ վիճակը և ինչպե՞ս է առաջ դալիս :
 4. Ինչպե՞ս է աղբում հիպնոզը շարժողական, (մոտորական) սֆերայի վրա :
 5. Ինչպե՞ս է աղբում հիպնոզը մարդու զգայարանների վրա :
 6. Հիպնոզի ժամանակ հնարավո՞ր են իլլյուզիաներ և հալյուցինացիաներ :
 7. Ինչպե՞ս է աղբում հիպնոզը հիշողության և յեսի վրա :
 8. Հիպնոտիկ քաթի՞ տեսակ քուն դոյություն ունի :
 9. Հիպնոզի ժամանակ ներշնչած բովանդակությունների ազդեցությունը մնո՞ւմ է հիպնոզից հետո և վո՞րքան յերկար ժամանակ :
 10. Հե՞տ է հիպնոզից արթնանալուց հետո նորից հիպնոզելը :
 11. Հիպնոզն իսկական մաքուր քուն է և ի՞նչով է տարբերվում քնից :
 12. Ի՞նչով է հիպնոզը նման յերազին և ինչո՞վ տարբեր :
 13. Ի՞նչ է նշանակում հիպնոզը ուժեղ ներշնչումն և :
 14. Ի՞նչ վիճակի մեջն է հիպնոզվածի գիտակցությունը և ի՞նչ առանձնահատկություն ունի :
 15. Ի՞նչով է հիպնոզը նման և տարբեր արթուն վիճակից :
 16. Հիպնոզի ժամանակ ի՞նչպես է աշխատում ուղեղը :
- ԳՐԱՎՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵԼ ՆԵՏԵՎՅԱԼ ՀԱՐՑԻՆ**
 Ի՞նչ առանձնահատկություններ ունեն յենթազխակից յերկ-
 փուլեր, յերազը և հիպնոզը :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0151924

